

## KAPITEL 2

# KULTURFÖRUTSÄTTNINGAR

De av människorna själva skapade förutsättningarna för planläggningsarbetet är givetvis i första hand den befintliga bebyggelsen och kommunikationsanläggningarna. En annan lika viktig förutsättning är markens rättsliga uppdelning på olika ägare. Vegetationen i stockholmstrakten är vidare i så hög grad påverkad av människornas arbete, att den räknats med bland kulturförutsättningarna.

### 2.1 VEGETATION

I det arkitektoniska arbetet är landskapets vegetation en betydelsefull faktor. Vi har små möjligheter att skapa ny vegetation, och effekter uppnås först efter lång tid.

En översiktlig bild av vegetationens beskaffenhet finns i den av Rikets allmänna kartverk upprättade fotobildkartan i skala 1:10,000. På åtskilliga platser har vegetationen karaktär av naturminnesmärken. Det för stockholmstrakten karakteristiska beståndet av jätteekar är märkligt, och det har vuxit fram under loppet av ett halvt årtusende. Enstaka träd är t. o. m. äldre än staden själv. Dessa trädbestånd och andra sådana som bör skyddas finns redovisade och utförligt beskrivna i den av skönhetsrådet utgivna Stockholmstraktens natur- och kulturminnen.<sup>1</sup>

### 2.2 BEBYGGELSE OCH BYGGNADSVERK

De befintliga byggnadsverken hus, gator, broar, järnvägar och ledningar är den tyngst vägande förutsättningen vid utformandet av generalplanen. Inflytelsen av denna förutsättning kan i någon mån anges genom det samlade värdet av mark och byggnader, vilket för enbart Stockholms stad enligt för år 1945

<sup>1</sup> Rådet till skydd för Stockholms skönhet: Stockholmstraktens natur- och kulturminnen. Stockholm 1935.

gällande taxeringsvärden uppgår till ca 6 miljarder kronor. Inom stadens gräns 1945 finns anlagda 840 km gator, och avloppsledningarna har praktiskt taget samma längd. Ledningsnätet för vatten, gas och elström är 994, 745 och 4,580 km respektive. Spårvägsbolaget har i bruk 187 km spår och 24 km luftledningar för trådbussar. Hamnen omfattar 19 km kaj, och hamnstyrelsen förvaltar 39 st. broar. Statens Järnvägar har inom stadens gräns ca 27 km spår, bangårdar oräknade.

Det sätt varpå marken nu är använd finns redovisat på arkivkartor i skala 1:10,000.

### 2.3 KULTURMINNESMÄRKEN

En särställning i här behandlat avseende intar minnesmärken av olika slag. Dessa finns tidigare utförligt inventerade. För den inre staden finns uppgifter dels i den av byggnadsstyrelsen utgivna listan över byggnadsminnesmärken<sup>1</sup> och dels i stadsfullmäktigetryck i samband med beslut om, att vissa mindre områden skall vara kulturreservat. Fornminnen och kulturminnen från nyare tid inom ytterområdena finns redovisade i den i kapitel 2.1 omnämnda skönhetsrådets publikation. Den äldre folkliga bebyggelsen i stockholmstrakten är inventerad av professor Sigurd Erixon i den av skönhetsrådet utgivna publikationen med detta namn.<sup>2</sup> Byggnaderna finns där upptagna i ett register med \*\*\* för omistliga kulturminnesmärken, \*\* för värdefullt kulturminnesmärke och \* för byggnader av kulturhistoriskt intresse. Byggnader av mindre intresse har ingen stjärna. Någon kartmässig sammanställ-

<sup>1</sup> Förteckning över byggnadsminnesmärken enligt Kungl. Maj:ts beslut den 25 januari 1935. Stockholm 1938. Kungl. byggnadsstyrelsens meddelande nr 4.

<sup>2</sup> Sigurd Erixon: Den äldre folkliga bebyggelsen i stockholmstrakten. Stockholm 1941.

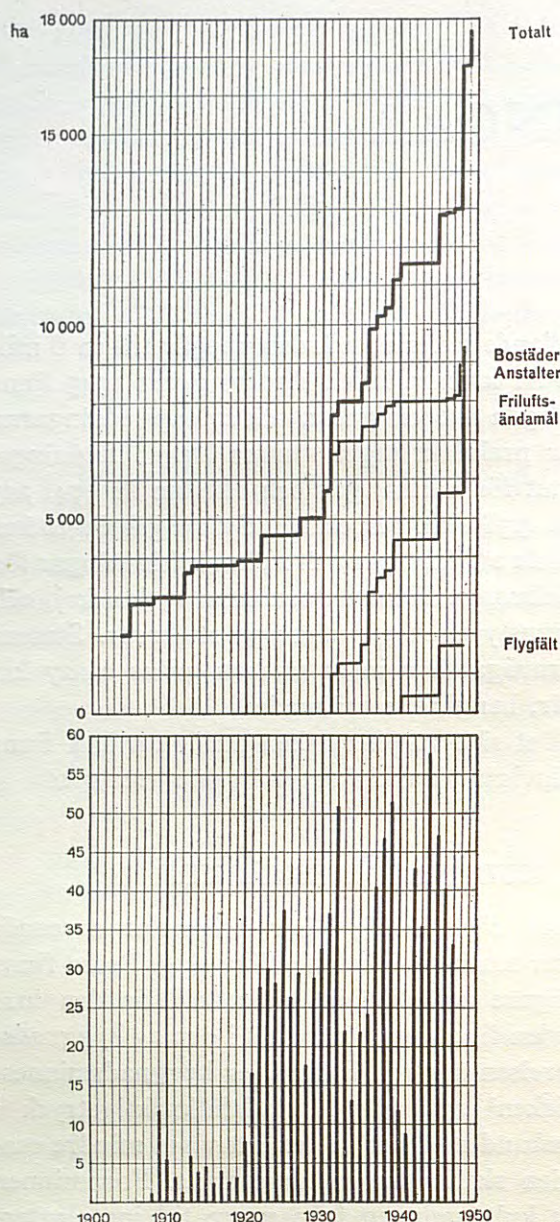


Bild 2/1. Stockholms stads markförvärv för olika ändamål (överst) och markareal, upplåten med tomträtt per år åren 1900—48 (nederst).

ning av detta finns icke gjord. Vidare finns i Gösta Selling: Säterier och gamla gårdar i stockholmstrakten<sup>1</sup> uppgifter om högrestandsbebyggelsen. Genom dessa uppgifter kan vissa äldre byggnader och andra minnesmärken på ett tillfredsställande sätt värderas ur kulturhistorisk synpunkt.

<sup>1</sup> Stockholm 1928.

## 2.4 MARKÄGAREFÖRHÅLLANDEN

Markens rättsliga uppdelning och dess fördelning på olika markägare finns inventerat för den centrala delen av Stor-Stockholm, varvid större sammanhängande markinnehav angivits på arkivkartor i skala 1:10,000. Mark i offentlig ägo visas på plansch II.

Stockholms stad är den största markägaren. I den inre staden utgörs ca  $\frac{1}{4}$  av marken av gator, parker eller andra allmänna platser som staden äger. Tillsammans med tomter för offentliga byggnader, s. k. gaturegleringsfastigheter, och en del av Kaknäs på Norra Djurgården, äger staden där i runt tal 1,000 hektar. Utanför den äldre jurisdiktionsgränsen men inom Stockholms stad och län äger staden (1946) i runt tal 20,800 hektar. Denna mark kan uppdelas efter det ändamål vartill den förvärvats. Sålunda redovisas ca 10,000 hektar som mark för exploatering och drygt 5,000 hektar för stadens vattenledning, i första hand Bornsjöreservatet. Återstoden har förvärvats för att tillgodose behovet av mark för friluftsliv och för olika anstalter o. dyl., se bild 2/1. Innanför stadsgränsen är betydande områden upplåtna med tomträtt. År 1946 var den sammanlagda arealen tomträttsmark inom »stadens trädgårdsstäder» 894 hektar. Dessa upplåtelser fördelar sig i tiden enligt bild 2/2.

Den näst största markägaren är staten, som inom Stor-Stockholm genom Riksmarskalksämvetet, Djurgårdsnämnden, Fortifikationsstyrelsen och Domänstyrelsen förvaltar i runt tal 15,800 hektar, varav ca 1,300 hektar ligger innanför stadsgränsen. En särställning intar kyrkojorden, som emellertid innanför stadsgränsen är av helt obetydlig omfattning.

De övriga kommunerna inom Stor-Stockholm har markinnehav av mycket olika storlek. Lidingö stad å ena sidan äger den största delen av all exploaterbar mark inom sin gräns och sedan lång tid delar av Nassa skärgård, som nu får anses vara friluftslivreservat. Flera kommuner äger å andra sidan icke mer än några tomter för offentliga byggnader. Allt flera kommuner söker emellertid numera att förvärva mark för bostadsexploatering.

Den medeltida staden byggdes på en idealisk plats, en av vatten omfluten gruskulle, men så goda naturförutsättningar är sällsynta. En stor del av staden breder nu ut sig över en sprucken och sargad bergsyta med ringa eller ingen täckning av lösa vegetationsbärande marklager. Sprickdalarna är fyllda med leror som bildar sjöbotten eller slättland med mycket växlande grundläggningsförhållanden. Den goda byggnadsmarken finns i övergången mellan bergsstup och lerslätt och dit har också den äldre bebyggelsen sökt sig.





Den befintliga bebyggelsen är en av generalplanens tyngst vägande förutsättningar. Därvid syftar man inte bara på



*materiella värden utan i lika hög grad på förpliktande  
traditioner i fråga om artistisk förfining och mänsklig skala.*



På Djurgården finns 83 jätteekar som tillsammans med ett fåtal inom andra delar av Stockholm utgör en liten rest av ett märkligt trädbestånd. Genomsnittsåldern är 400—500 år, några träd är äldre än staden själv och det finns t. o. m. levande träd kvar från 1000-talet. Flertalet är av s. k. stångtyp. En stor del av amiralitetets behov av ekvirke täcktes på Djurgården och den sista stora buggningen skedde år 1809, då 888 ekar fälldes bara inom detta område. På 1840-talet planterade man dock 6 000 nya exemplar och ekskogen på Visingsö härstammar från Djurgårdens ekar. Genom mätningar på jätteekarna har man fått belägg för, att Mälaren omkring år 1100 började isoleras från Östersjön och att den snart nådde sitt nuvarande höjdläge, ca 35 cm över medelvattenytan.



Slättbyggderna i Stockholm har varit brukade länge innan staden började byggas och 900 år gamla minnesmärken från de sjöfarande böndernas byar ligger nu kringgårdade av förortsbyggelsen.

MARKBESKAFFENHET  
LAND CLASSIFICATION

-  Grus  
*Gravel*
-  Sand  
*Sand*
-  Lera  
*Clay*
-  Berg delvis täckt av morän  
*Rock partly covered with poor stony and sandy soil*
-  Torv  
*Peat*
-  Gytta  
*Mud*
-  Utfillnad  
*Filling*

Utarbetad på grundval av Kvartärgeologisk karta över Stockholmsstrakten, upprättad under ledning av professor Gerard De Geer 1926 - 1929, stadsplanekontorets topografiska kartor och Rikets allmänna kartverks flygfotokartor.

STOCKHOLMS STADS  
STADSPLANEKONTOR 1950








Plansch II

**MARKÄGARE 1945**  
LAND OWNERS 1945

Område tillhörande:  
Land belonging to:

-  Stockholms stad  
the City of Stockholm
-  annan kommun  
towns and communities
-  Kronan  
the Government

STOCKHOLMS STADS  
STADSPLANEKONTOR 1945